

Waar komen al die Bolwerken in Steenbergen vandaan?

of

Waar zijn de Wallen uit de Tachtigjarige Oorlog gebleven?

Wanneer we nu een luchtfoto van de stad Steenbergen bekijken valt ons vooral de stervormige buitenrand op. Het sterkst zijn die contouren nog zichtbaar bij de Krommeweg en RK Begraafplaats, maar ook nog ten noorden van het huidige centrum. Dit zijn de resten van vestingonderdelen, die hun oorsprong hebben in de Tachtigjarige Oorlog. Ook straatnamen als Wijngaardenbolwerk en Oranjebolwerk doen ons eraan herinneren dat Steenbergen ooit een vestingstad was. Helaas is er veel verdwenen. Van de oude vestingmuren is niets bewaard gebleven. Soms stoten onderzoekers en bouwers nog op enkele oude funderingsresten van het eens zo trotse vestingstadje Steenbergen.

In een van de vorige aflevering is de Slag van Steenbergen aan de orde gekomen. Deze vond plaats in 1583. Steenbergen was toen nog ommuurd, zoals we op de gravure van de Slag van Steenbergen konden zien. Deze ommuring dateert al van vele jaren eerder.

In 1319 had Steenbergen al toestemming gekregen om de stad te omwallen. Steenbergen had toen nog een redelijk goede natuurlijke bescherming, doordat het aan drie zijden omringt was met water en sliklanden. Water was zo soms vriend, maar was vaker vijand. De stad had twee zuidelijke toegangswegen en om als poorter de stad in te kunnen werden de Bergse en Wouwse poorten gebouwd. De omwalling van aarden wallen, grachten en muren met de poorten omvatte een vrij groot oppervlak. Halverwege de 15de eeuw werd deze (te) ruime omwalling vervangen door een kleinere. De stad was getroffen door een zware economische terugval en brand en ziekten hadden het inwonertal sterk doen dalen. De Oost en Westhillen (nu Stadshillen) kwamen buiten de ommuring te liggen en werden verpacht als weidegrond. De nieuwe ommuring was geheel gesloten en bezat in het noorden bij de haven een nieuwe poort 'de Waterpoort'. In de schets van Steenbergen omstreeks 1560 is dit goed zichtbaar.

Mede door de oorlogshandelingen was de bevolking na de Slag van Steenbergen sterk verminderd. De stad telde nog slechts een zestigtal gezinnen. Zij konden de kosten voor het onderhoud van de ommuring niet meer opbrengen en het geheel was daardoor in slechte staat geraakt en bouwvallig geworden. Het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) bracht enig economisch herstel. Door inpoldering van enkele gebieden zoals die bij de Heen kwam er meer landbouwgrond ter beschikking en dus ook meer inkomsten voor de stad.

Na het Bestand werd de oorlog weer heftig hervat en weer kwam Steenbergen in de vuurlinie te liggen. De verdediging was zwak en in 1622 trokken de Spanjaarden Steenbergen binnen. Na enkele maanden verdwenen zij weer, maar zij hadden de overheden duidelijk gemaakt, hoe kwetsbaar de vesting geworden was. Prins Maurits en de Raad van State besloten daarom dat de vesting verbeterd en versterkt moest worden.

De oude stenen ommuring voldeed immers niet meer aan de eisen van de tijd. De vuurkracht van kanonnen was zodanig vergroot, dat muren geen bescherming meer boden en er al snel bressen in geslagen konden worden. Een van oorsprong Italiaanse vernieuwing van het verbeteren van de verdediging door zandwallen in geometrische vormen werd hier verder volmaakt. De wiskundige Simon Stevin (1548-1620) kreeg van Maurits de opdracht om de studenten op de Leidse Universiteit te onderwijzen over wat toen heette: '*Fortificatie en Stercktenbouwing*'. David van Orliëns (1570-1652), opgeleid door Stevin, ontwierp in 1620 de eerste verbeteringen voor de Steenbergse ommuring door deze met aarden wallen te

versterken. Deze aanpassingen bleken echter onvoldoende en er werden al snel plannen gemaakt voor een compleet nieuwe omwalling passend in een grotere keten van vestingwerken tussen Bergen op Zoom en Steenberg. In de jaren 1628 en 1629 werd de vesting van Steenberg alsmat uitgebreid en vergroot met bolwerken, ravelijnen en kroon- en hoornwerken. Ook kwam er een poort bij in de richting van Kruisland, de Kruispoort. De vesting had voor het eind van de Tachtigjarige Oorlog al een imposante aanblik gekregen, zoals we zien in de schets van de vesting uit 1642. In de jaren daarna werd het geheel nog verder verbeterd en aangepast. De laatste belangrijke ingrepen dateren uit 1785.

Op de bijgaande plattegrondjes, die ik ontleend heb uit de beschrijving over de vesting Steenberg van drs. W.A. van Ham, zien we duidelijk de groei van de vesting Steenberg met bolwerken, ravelijnen en grachten. We zien vooral een uitbreidingen zuid en oostwaarts. De windstreken waar vandaan mogelijke vijanden Holland zouden kunnen binnendringen. Dat waren na 1648 niet meer de Spanjaarden, maar de Fransen. Het geheel groeide zo uit tot een imponerende vesting.

Als referentiepunt is het kerksymbooltje te nemen. Hier stond ooit de grote Jacobuskerk, die in 1832 werd vervangen door de huidige Ned. Hervormde Kerk.

In de lijst van straatnamen komen we nog de namen tegen van de bolwerken, zoals: 1= Wijngaardenbolwerk, 3 = Solmsbolwerk, 6= Frederiksbolwerk, 8 = Oranjebolwerk, 9 = Tienenbolwerk en 10 = Nassaubolwerk.

Op de foto van Steenberg uit 1974 zijn de buitenwerken tussen de Middenvest en Krommeweg nog goed zichtbaar. Ook de Noordvest en Middenvest zijn nog herkenbaar. De vesting Steenberg werd opgeheven in 1816. Zij was lang onderdeel gebleven van de West Brabantse Waterlinie tussen Bergen op Zoom, met de forten de Rovere, Pinssen, Moermont en Henricus. Maar hierover een volgend keer meer.

